

ПОНЯТТЯ “КОМПЕТЕНЦІЯ” І “КОМПЕТЕНТНІСТЬ” У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ

У статті подано різнобічні трактування понять “компетенція”, “компетентність”, “професійна компетентність”, “фахова компетентність”; проаналізовано їх види та структурні складові цих термінів, варіанти їхнього тлумачення різними авторами в психолого-педагогічній теорії та практиці.

Ключові слова: компетентність, компетенція, професійна компетентність, фахова компетентність, освіта, професійна підготовка.

На сучасному етапі розвитку суспільства й науки перед національною вищою школою гостро постало питання підготовки висококваліфікованих фахівців, спроможних бути мобільними та конкурентоспроможними на світовому ринку праці, мати необхідні знання, навички й компетенції для навчання протягом життя. На необхідності підвищення професійного рівня випускників вищої школи наголошено в Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національній доктрині розвитку освіти. У стандарті ISO 9001:2001 зазначено, що фахівець, який працює в тій чи іншій галузі, “повинен бути компетентним, тобто мати належну освіту, професійну підготовку, кваліфікацію та досвід” [4; 5].

У зв’язку із цим основні завдання вищої школи України полягають у створенні нових освітніх стандартів, оновленні навчальних програм, навчально-дидактичних матеріалів, підручників, модернізації форм і засобів навчання. Методи навчання змінюються від простої передачі студенту суми знань до вироблення в нього прагнення поповнювати їх, формувати й закріплювати професійні вміння та навички на практиці.

Одним зі шляхів оновлення змісту освіти є орієнтація його на компетентнісний підхід та на створення ефективних механізмів його впровадження [7].

Переорієнтація оцінювання результату освіти з понять “підготовленість”, “освіченість”, “відповідальність”, “вихованість” на поняття “компетенція” й “компетентність” майбутніх фахівців характеризує компетентнісний підхід в освіті. Такий підхід є відповіддю на проблемну ситуацію, що виникла внаслідок суперечності між необхідністю забезпечити належну якість освіти в нових умовах і неможливістю вирішити це завдання традиційним шляхом.

Метою статті є аналіз наукових праць щодо змісту понять “компетенція”, “компетентність”, “професійна компетентність”, “фахова компетентність” в психолого-педагогічній літературі.

Питаннями компетентісного підходу в освіті займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: В. Баркасі, Н. Брюханова, С. Денченко, Л. Зеленська, Е. Зеєр, І. Зязюн, А. Маркова, А. Маслоу, Н. Ничкало, О. Овчарук, М. Петров, Ч. Хендлер, Л. Шевчук та ін. Основні аспекти професійної підготовки та складники професійної освіти розкриваються в

дослідженнях О. Алексюка, В. Андрущенко, В. Безпалька, В. Галузинського, М. Євтуха, В. Бондар, В. Лозова, О. Пехоти, С. Сисоєва та ін. Питання формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі фахової підготовки вивчали В. Болотова, А. Вербицький, В. Георге, Г. Деркевич, Г. Ковальчук, О. Лебедев, В. Литвин, В. Лозовецька, А. Нізовцев, О. Попова, Н. Северина, Л. Сподін, Г. Райковська, В. Шадріков та ін. Визначення сутності ключових компетентностей подано в працях І. Зимньої, С. Мельника, П. Третьякової, Т. Шамової, А. Хуторського та ін. Теоретичні та методичні аспекти формування фахової компетентності майбутніх фахівців досліджують М. Михаськова, О. Падалка, В. Петрук, Л. Подоляк, В. Юрченко та ін.

В основі компетентнісного підходу лежать два основних поняття: “компетенція” і “компетентність”, які в найбільш загальному розумінні означають: компетенція – питання, в яких людина добре обізнана, володіє пізнанням та досвідом; компетентність – володіння відповідними знаннями і здібностями, які дають людині змогу ґрунтовно судити про певну сферу й ефективно в ній діяти [2, с. 48].

У Сучасному тлумачному словнику української мови термін “компетенція” подано як “коло повноважень особи, добра обізнаність із чим-небудь”. За словниковими визначеннями, “компетентний” (в перекладі з латинської мови слово *competen* (*competentis*)) – це відповідний, здібний, обізнаний, авторитетний, компетентність трактується як “володіння ґрунтовними знаннями, повноваженнями та досвідом у певній галузі” [9].

У сучасній науково-педагогічній літературі поняття “компетентність” і “компетенція” фахівців суттєво відрізняються, тому їх потрібно розмежувати й характеризувати по-різному.

Аналізуючи науково-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що науковці, які вивчають проблему компетентності в освіті, ще не досягли згоди у визначенні цих понять. Для того, щоб зрозуміти суть поняття “компетенція”, ми провели аналіз трактування цього поняття науковцями (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз визначень поняття “компетенція”

№ з/п	Дослідники	Визначення поняття “компетенція”	Характерна ознака
1	Н. Бібік	Соціально закріплений освітній результат реалізації компетентностей	Результат
2	Н. Мойсеюк	Інтегральний результат взаємодії компонентів: мотиваційного (глибока зацікавленість у конкретному виді діяльності); цільового (уміння визначати особисті цілі); орієнтаційного (врахування зовнішніх і внутрішніх умов діяльності); функціонального (здатність використовувати знання, вміння, способи діяльності як основу для прийняття рішень); оцінного (здатність до самоаналізу, самооцінки)	

Продовження табл. 1

№ з/п	Дослідники	Визначення поняття “компетенція”	Характерна ознака
3	І. Єрмаков, О. Овчарук	Знання, уміння, навички, досвід, цінності, ставлення до певного виду діяльності	Знання, уміння, навички, досвід
4	А. Субетто	Сукупність знань, умінь і навичок, набутих під час навчання й необхідних для виконання конкретної роботи	
5	Е. Симанюк	Інтегративна цілісність знань, умінь і навичок	
6	М. Єрмоленко, В. Міжеріков	Особисті можливості посадової особи, її кваліфікація (знання, вміння, досвід), що дають змогу вирішувати життєві питання завдяки наявності в певних знань і навичок	Можливості
7	О. Заблоцька	Інтегрована особистісно-діяльнісна категорія, яка формується під час навчання в результаті поєднання початкового особистого досвіду, знань, умінь, навичок, способів діяльності, особистісних цінностей та здатності їх застосовувати в процесі діяльності стосовно кола предметів і процесів певного виду діяльності	Категорія
8	С. Бондар	Здатність вирішувати проблеми завдяки не лише володінням готової інформації, а й інтенсивній участі розуму, досвіду, творчих здібностей особистості	Здатність
9	Е. Зеєр	Здатність фахівця мобілізувати у професійній діяльності знання, вміння, навички, способи виконання дій	
10	В. Краєвський, Г. Топольницька	Коло питань, вирішення яких входить до обов’язків фахівця	Коло питань
11	А. Хуторський	Сукупність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються відносно певного кола предметів і процесів для продуктивної діяльності щодо них	Якість особистості
12.	М. Громкова, А. Маркова, Л. Мітіна	Готовність, яка полягає в мобілізації всіх психофізіологічних систем людини, що забезпечують ефективне виконання професійних дій	Готовність

На нашу думку, сутність поняття “компетенція” має двоякий характер: з одного боку, це досвід особистості з виконання конкретного виду діяльності, з іншого – це коло повноважень, обов’язків, виконання яких забезпечується завдяки попередньо набутих у навчанні знанням, умінням, навичкам та досвіду.

У пошуках визначення сутності поняття “компетентність” ми зробили аналіз його трактувань науковцями, які визначають це поняття по-різному (табл. 2).

Аналіз визначень сутності поняття “компетентність”

№ з/п	Дослідники	Визначення поняття “компетентність”	Характерна ознака
1	А. Маркова	Індивідуальна характеристика ступеня відповідності вимогам професії	Характеристика
2	О. Овчарук	Інтегративна характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції	
3	С. Батишев	Інтегральна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця	
4	Ю. Варданян	Володіння людиною відповідною компетенцією, яка включає її особисте ставлення до предмета діяльності	Володіння компетенціями
5	В. Байденко	Володіння компетенціями, які включають здатність, готовність до пізнання та ставлення, необхідні для виконання певної діяльності	
6	А. Новіков	Здібність, яка самостійно реалізується до практичної діяльності, до вирішення життєвих проблем, заснована на здобутому навчальному та життєвому досвіді	Здібність
7	Ю. Татуар	Здібність людини реалізувати свій потенціал для професійної діяльності	
8	О. Пометун	Спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання	Знання, уміння, навички
9	Е. Зеєр, Е. Симанюк, А. Павлова	Інтегративна цілісність знань, умінь, навичок, які забезпечують професійну діяльність	
10	Л. Мітіна	Сукупність знань, умінь, навичок, способів і прийомів їхньої реалізації в діяльності, спілкуванні й розвитку особистості	
11	В. Адольф	Комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, які забезпечують варіативність, оптимальність і ефективність побудови навчально-виховного процесу	
12	Г. Щукіна	Здатність користуватись знаннями, навичками, вміннями, набутими у процесі діяльності	Здатність
13	І. Родигіна	Загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню	
14	С. Боднар	Здатність особистості діяти, вирішувати проблеми, інтенсивно використовуючи розум, досвід, творчі здібності	
15	В. Дьомін	Вміння особистості, що відображає ступінь відповідності певної компетенції та дає змогу діяти конструктивно в соціальних умовах, що змінюються	Вміння

Аналіз підходів до сутності поняття “компетентність” дає змогу зрозуміти, що не існує чіткого визначення цього терміна. Виходячи із тракту-

вань вищеназваних науковців, поняття “компетентність” ми визначаємо як вміння фахівця використовувати знання та досвід; вирішувати різноманітні життєві проблеми; приймати правильні рішення відповідно до ситуації; оцінювати наслідки своїх дій; організовувати роботу; використовувати сучасні методи та технології для вирішення поставлених виробничих і життєвих завдань.

У психолого-педагогічній науці дослідники виокремлюють такі види компетентностей: професійна, педагогічна, фахова, дидактична, методична, комунікативна, психологічна, соціокультурна, управлінська, конфліктологічна, політична, управлінська, діагностична, міжкультурна, економічна, гендерна, інформаційна та ін. [3, с. 95].

У нашому дослідженні особливу увагу приділено визначенням понять “професійна компетентність” і “фахова компетентність”, оскільки вони максимально чітко характеризують готовність майбутніх фахівців до професійної діяльності. У психолого-педагогічній літературі існують різноманітні підходи до визначення терміна “професійна компетентність”.

Розглянемо думки різних учених щодо сутності цього поняття (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз визначень поняття “професійна компетентність”

№ з/п	Дослідники	Визначення поняття “професійна компетентність”	Характерна ознака
1	Е. Зеєр	Система знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, що забезпечують виконання професійних обов’язків певного рівня	Система знань, умінь і навичок
2	С. Батишев	Володіння необхідною сумою знань, умінь, навичок, які визначають сформованість професійної діяльності	
3	Н. Кропотова	Система особистих якостей, знань і вмінь, які зумовлюють готовність і здатність фахівця здійснювати професійну діяльність у контексті наявної соціально-економічної та соціокультурної дійсності, що дає змогу в процесі інкорпорації індивіда у професійне співтовариство проводити “вимір” його відповідності професійній компетенції”	
4	А. Маркова, Т. Браже, Н. Запрудський	Системне явище, яке включає знання, вміння, навички, професійно значущі якості фахівця, що забезпечують виконання ним власних професійних обов’язків	Явище
5	В. Сластьонін	Інтегральна характеристика ділових і особистих якостей фахівця, що відображає не лише рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, а й соціально-етичну позицію особистості	Характеристика

№ з/п	Дослідники	Визначення поняття “професійна компетентність”	Характерна ознака
6	М. Чошанов	Здатність фахівця вирішувати різні професійні проблеми, завдання на основі набутих знань, умінь, цінностей та досвіду	Здатність
7	О. Заблоцька	Здатність фахівця відповідати суспільним вимогам професії шляхом ефективної професійної діяльності та демонструвати належні особисті якості, мобілізуючи для цього відповідні знання, вміння, навички, емоції	
8	К. Шапошников	Готовність і здатність фахівця приймати ефективні рішення при здійсненні професійної діяльності	
9	В. Дьомін	Рівень умінь особистості, що відображає ступінь відповідності певної компетенції та дає змогу діяти конструктивно в соціальних умовах, що змінюються	Вміння
10	Д. Чернилевський	Критерій якості підготовки випускників ВНЗ	Критерій
11	О. Ларіонова	Показник готовності фахівця до виконання конкретної професійної діяльності на відповідному якісному рівні з використанням закріплених професійно важливих якостей і досвіду	Показник
12	Т. Мацевко	Прояв, якість і рівень засвоєння компетенції певної професійної діяльності, яка визначається вимогами до фахівця, обсягом його професійних функцій, умовами професійної діяльності, уявленнями про цю діяльність, які сформовані у професійному середовищі	Прояв, якість, рівень

Таким чином, аналіз наукових досліджень із проблеми формування та розвитку професійної компетентності фахівців свідчить про відсутність однастайності в розумінні поняття “професійна компетентність”. Проведена робота дала змогу виявити загальні положення в їх визначеннях.

Професійна компетентність – це здатність підготовленого фахівця ефективно застосовувати сукупність набутих знань, умінь, навичок та досвіду в професійній діяльності, вміння вирішувати професійні проблеми, самостійно приймати рішення, виконувати посадові обов’язки та функції, які входять до його професійних компетенцій.

Професійна компетентність є багатогранною та включає в себе низку компетентностей.

Російська дослідниця А. Маркова виділяє такі види професійної компетентності:

- спеціальна компетентність – володіння на досить високому рівні власне професійною діяльністю;
- соціальна компетентність – володіння прийнятими в певній професії прийомами професійного спілкування, соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці;

– особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку;

– індивідуальна компетентність – володіння прийомами самореалізації й розвитку, індивідуальності в межах професії, готовність до професійного зростання, вміння раціонально організувати свою працю.

Т. Шамова виділяє такі основні види професійної компетентності: специфічна (пов’язана з професійною діяльністю); соціальна (вміння співпрацювати в колективі); особистісна (здатність до саморозвитку, самовдосконалення, самоорганізації, самореалізації) [10, с. 4].

Науковці В. Свистун та В. Ягупов пропонують таку структуру професійної компетентності фахівця (див. рис.).

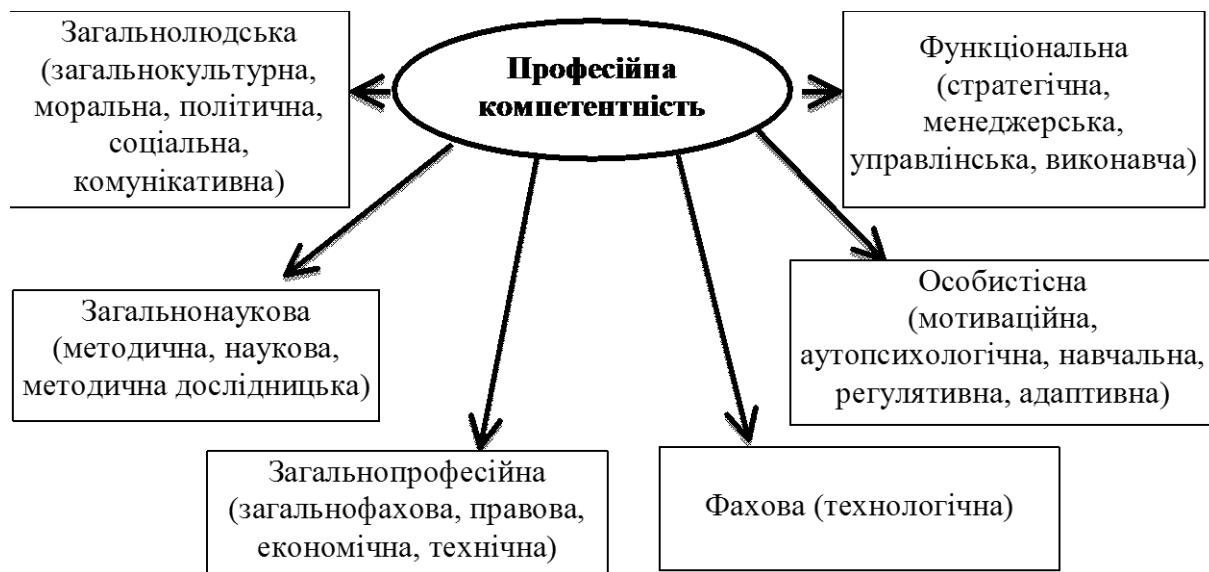

Рис. Структура професійної компетентності фахівця [11, с. 6]

Оскільки в нашому дослідженні особливий інтерес приділяється професійній підготовці фахівців, розглянемо зміст фахової компетентності як важливої складової професійної компетентності фахівців.

Ю. Зінковський поділяє професійну компетентність на дві складові: загальнопрофесійну (професійні вміння та навичками знання) та вузькопрофесійну (складається з компонентів, якими визначається та чи інша спеціальність: основи тієї чи іншої дисципліни, техніка, що використовується під час виконання практичних або дослідних робіт) [6, с. 17]. У широкому розумінні вузькопрофесійна компетентність – це фахова компетентність.

На думку Н. Бахмата, фахова компетентність являє собою комплексне утворення, в яке закладені кваліфікаційні вміння, що характеризують достатній рівень компетентності і гарантують стандартизовану якість професійної підготовки випускника [1].

М. Михаськова під фаховою компетентністю фахівця розуміє здатність до професійної діяльності на основі набутих знань, умінь та навичок

відповідно до суспільних вимог, відображає зміст, обсяг та якість фахової діяльності [8, с. 39].

*Фахова компетентність майбутнього фахівця*нами розуміється як специфічна здатність фахівця до продуктивного виконання професійних обов'язків, фахових завдань, складних виробничих ситуацій, які вимагають творчого мислення, що ґрунтується на набутих фахових знаннях, уміннях та навичках згідно з вимогами суспільства й професії.

Висновки. Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що в педагогічній теорії поняття “компетентність”, “компетенція”, “професійна компетентність” і “фахова компетентність” науковці трактують по-різному. Проведений аналіз дає змогу конкретизувати їх визначення. Компетенція – коло питань, які ставляться щодо певних предметів і явищ, з якими фахівець повинен бути обізнаний для продуктивної діяльності на основі знань, умінь і навичок, набутих у процесі навчання. Компетентність – володіння фахівцем відповідною компетенцією, яка включає сукупність якостей фахівця (знань, умінь, навичок, досвіду, здібностей, особисте ставлення до предмета діяльності), та здатність якісно реалізовувати свій потенціал у професійній (життєвій) діяльності. Професійна компетентність – це здатність фахівця ефективно застосовувати сукупність набутих знань, умінь, навичок та досвіду в професійній діяльності, вміння вирішувати різні професійні проблеми, самостійно приймати рішення, виконувати посадові обов'язки та функції, які входять до його професійних компетенцій. Фахова компетентність – це складна система, яка включає володіння фаховими знаннями, уміннями та навичками; здатність творчо вирішувати професійні проблеми; уміння кваліфіковано виконувати всі види фахової діяльності; володіння високим рівнем мотивації та саморозвитку.

Список використаної літератури

1. Бахмат Н.В. Концептуальна модель формування загальнодидактичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи [Електронний ресурс] / Н.В. Бахмат. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/component/content/article/55-theory-and-method-of-studies-educations-and-educations/274-bakhmat-hb>.
2. Бібік Н.М. Компетентісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : К.І.С., 2004. – С. 47–52.
3. Борбич Н. Компетентність як педагогічне явище / Н. Борбич // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журнал. – 2011. – № 3. – С. 91–97.
4. ДСТУ ISO 9000–2001. Система управління якістю. Основні положення та словник чинний від 01.03.2001 р. – К. : Держстандарт України, 2001. – 26 с.
5. Закон України “Про вищу освіту” // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21. – С. 253–279.
6. Зіньковський Ю. Компетентісний підхід під час підготовки фахівців у вищих технічних навчальних закладах / Ю. Зіньковський, Г. Мірських // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис. – 2008. – № 31. – С. 14–21.
7. Компетенции в образовании: опыт проектирования : сб. науч. тр. / [под ред. А.В. Хуторского]. – М. : ИНЭК, 2007. – 327 с.

8. Михаськова М.А. Формування фахової компетентності як особистісної якості майбутнього вчителя музики / М.А. Михаськова // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. – Ніжин : НДПУ. – 2004. – № 2. – С. 35–39.

9. Сучасний тлумачний словник української мови : 100000 слів / за заг. ред. В.В. Дубічинського. – Х. : Школа, 2009. – 1008 с.

10. Шамова Т.И. Система последипломного образования руководителей образовательных учреждений: Опыт, проблемы, перспективы / Т.И. Шамова// Педагогическое образование и наука : науч.-метод. журнал. – К., 2004. – № 3. – С. 3–4.

11. Ягупов В.В. Компетентісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягупов, В.І. Свистун // Наукові записки НаУКМА : наукове фахове видання. – К., 2007. – Т. 71. – С. 3–8.

Луговская Э.М. Понятие “компетенция” и “компетентность” в педагогической теории

В статье представлены различные трактовки понятий “компетенция”, “компетентность”, “профессиональная компетентность”, “специальная компетентность”, анализируются их виды и структурные составные, варианты их толкования разными авторами в психолого-педагогической теории и практике.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, профессиональная компетентность, специальная компетентность, образование, профессиональная подготовка.

Luhovska E. The concept of “competence” and “competence” in teaching theory

The multifaceted interpretation of conceptions “competence” and “beingcompetent”, “a professional competence”, “a special competence” is given in the article. The types and structural components of these terms are analysed. The variants of their interpretation are analysed by various authors in psychological and pedagogical theory and practice.

Key words: being competent, a competence, a professional competence, a special competence, an education, a professional training.